

DAGENS FRÅGOR

Den 4 mars 1943.

Finlands sjätte presidentval. Presidentvalet i Finland, nyss förrättat för sjätte gången, har de fem tidigare gångerna helt dominerats av inrikespolitiken. När statsminister Ryti 1940 blev president utgjorde dock det ryska mellankrigstrycket en faktor, som av elektorerna hade att tagas i betraktande. Kring valet den 15 februari 1943 kommo de utrikespolitiska förhållandena och hänsynen att spela en betydande roll, om ock inrikespolitiska och t. o. m. rent personliga synpunkter intogo en framträdande plats i kannstöperierna. I själva verket kan man kalla det senaste presidentvalet ett kannstöperival. Den offentliga diskussion, vilken tidigare föregått elektorsvalet och även presidentvalet, fick denna gång ersättas av privat information. Elektorerna voro valda redan 1937, och då hade hänsyn tagits till alldeles andra omständigheter än vad som nu kom i fråga, därom bära ju också namnen på två av elektorsgrupperna vittne: Svinhufvuds valförbund och Ståhlbergs valförbund. Den stora majoriteten av elektorer från landsbygden hade endast två dagar på sig i huvudstaden för att erhålla inblick i de utrikespolitiska förhållandena och för att smälta och i handling omsätta vad de erfarit. Och huru mycket av dessa »informationer» var ej rena kannstöperier? I de olika grupperna blevo diskussionen och besluten därför rätt så förvirrade, inkommensurabla storheter försökte man förgäves på ett sakligt sätt väga mot varandra.

Ännu några veckor före valet troddes detta bliva en ren formalitet. Den kurs Ryti, i det mesta sin egen statsminister, hade styrt, gillades i stort sett av ett enigt folk. Inrikespolitiskt hade presidenten mött större svårigheter endast från agrarernas och speciellt de karelska agrarernas sida. De förebrådde Ryti kallsinhet gentemot jordbruket i allmänhet samt de karelska jordbrukarna i synnerhet. I högerkretsar anmärkte man på Rytis nära samarbete med den socialdemokratiska finansministern Tanner och därav följande tendens mot socialisering och en produktionslivet alltför betungande beskattning. Personliga motsättningar till ett par elektorer med betydande inflytande kunde även antecknas på Rytis minussida. Men tillsammans betydde dessa missnöjda endast en obetydlig minoritet gentemot den kompakta majoritet av sådana som i Ryti såg en klok, kunnig och karaktärsfast ledare stående högt över vad finsk politik i allmänhet kan räkna med.

Men dessa den finländska politikens normala cirklar rubbades av världshändelserna allt mera ju närmare man kom den 15 februari. Den kompakta opinion, som stödde Ryti och regeringens politik 1941 och 1942, hade icke förlorat ur sikte det väsentliga i Finlands politik, försvaret mot rysk aggression och en fristående position gentemot båda parterna i storkriget. Denna folkmajoritet hade icke heller i sina betraktelser över läget uteslutit möjligheten av att Finland en

dag måste frigöra sig från det militära samarbetet med Tyskland. Men om och när den stunden skulle komma, därom hade man månaderna före presidentvalet ännu icke gjort sig någon klarhet. Parentesvis må nämnas att i bedömandet av de världspolitiska händelsernas utvecklingstakt man i Finland i allmänhet varit mera återhållsam än i Sverige. Att opinionen på allierat håll icke mera kunde nonchaleras, därom kom män emellertid veckorna före valet till insikt i olika läger, och en opinion började, för de flesta i landet alldeles oväntat, fordra positiv handling, demonstrerande av en om icke ny så dock tidigare relativt undertryckt sinnesriktning. Och detta ändamål ansåg man ett presidentbyte tjäna bättre än någon annan politisk åtgärd.

Det var dylika utrikespolitiska hänsyn blandade med inrikespolitisk och delvis även personlig avoghet mot Ryti som bildade grunden för oppositionen mot hans återval. Med hänsyn till presidentens utomordentligt starka ställning kunde en enda person, med någon utsikt till framgång ställas upp som oppositionskandidat, Mannerheim. Mot den sistnämnde talade visserligen flere skäl: utrikespolitiskt borde han möjligen sparas till längre fram; inrikespolitiskt och rent administrativt skulle han bliva beroende av sin regering, om vars möjliga sammansättning det var svårt att bilda sig en uppfattning; armén behövde sin överbefälhavare. Men dessa hänsyn lät man vika och inledde en häftig kampanj bland elektorerna för Mannerheim. Andra kandidater än de två nämndes ej på allvar.

Så förhandlade elektorerna under några hektiska dagar och nätter. Om de skilda gruppernas ställningstagande vet man ungefär följande. Valförbundet Ståhlberg (de finska liberalerna, till vilka Ryti räknas) slöt enhälligt upp bakom Ryti; inrikespolitiska och personliga hänsyn voro härvid utslagsgivande. IKL (nära nazisterna) stodo likaså enhälligt bakom Ryti, men av utrikespolitiska skäl. Agrarernas majoritet var för Mannerheim, av både inrikes- och utrikespolitiska skäl; en liten minoritet höll av olika orsaker — delvis av språkpolitiska skäl, har det sagts — på Ryti. Svenskarna voro enhälligt för Mannerheim, i huvudsak av utrikespolitiska skäl. Svinhufvuds valförbund (finsk höger) kom aldrig till full klarhet; de olika synpunkterna kristalliserade sig icke ut till gruppbeslut, utan elektorerna fingo rösta enligt personlig övertygelse. Man har dock skäl att antaga att en icke obetydlig majoritet stannat för Mannerheim. Avgörandet kom att ligga hos socialdemokraterna. Inrikespolitiskt kan man antaga att de önskade stödja Ryti, men man vet att många ansågo en utrikespolitisk demonstration nödvändig. På socialdemokraternas ställningstagande verkade emellertid ledarens, herr Tanner, starka engagement för Ryti. Resultatet blev en kompromiss; på något undantag när röstade socialdemokraterna för Ryti, men gävo samtidigt i en proklamation uttryck åt sin nog så oppositionella syn på den tidigare regeringsriktningens såväl inrikes- som utrikespolitik. Till nöd torde socialdemokraterna dock ha varit beredda att dirigera ett större antal röster på Mannerheim.

Med socialdemokraternas ställningstagande förföll Mannerheims

kandidatur. Marskalken av Finland, som eljest troligen hade kunnat påräkna en svag majoritet för sig, hade meddelat att han icke önskade bliva vald med endast borgerliga röster. När endast en kandidat, Ryti, återstod erhöll han samtliga röster på några demonstrerande stänkröster när.

Inrepolitiskt motsvarar valutgången uppfattningen hos folkmajoriteten. Även i sin utrikespolitik delar Ryti säkerligen åskådningssättet hos den överväldigande delen av Finlands folk. Man är övertygad om att vad han tvungits till i eftergifter åt axelhället under det mest kritiska skedet i Finlands nyare historia icke ändrat Rytis demokratiska grundsyn på företeelserna. Detta har även tydligt framgått av hans tal under de sista åren, må vara att dessa främst fått sin färg av kriget mot Ryssland. Man tror även att Ryti lika väl som någon annan har både vilja och förmåga att genomföra en politisk nyorientering, ifall eller snarare när en sådan blir nödvändig. En annan sak är mellertid huru Rytis återval verkar utåt. I detta avseende hade en regeringsförändring synbarligen underlättat den framtida skötseln av Finlands politik.

En omständighet må här nämnas, vilken kanske icke är så allmänt känd. I början på 1920-talet, när Finlands utrikespolitiska kurs stakades ut och det s. k. baltiska samarbetet inleddes protesterade Ryti, då ung finansminister, mot denna orientering och påyrkade anslutning till Skandinavien. Han blev ensam om sin åsikt inom regeringen och fick icke heller understöd av den dåvarande presidenten. Ryti har emellertid aldrig ändrat sin ståndpunkt i denna fråga, huru än opinionerna i Finland under åren växlat. Han är, tillsammans med Mannerheim, den ledande kraften i Finland när det gäller ett närmande till Norden, speciellt till Sverige.

När något presidentskifte ej blev av fästes uppmärksamheten på den regeringsombildning, vilken enligt hävd bör följa. I den socialdemokratiska resolutionen från dagen för presidentvalet framlades ett vidlyftigt program, som uppenbart avsåg att utstaka den nya regeringens väg. Socialdemokraternas inrikespolitiska krav omfattas långt utanför vänsterns krets; de innehålla bl. a. yrkande på en radikal omläggning av informationsväsendet inklusive censuren samt strängt iakttagande av internationell sedvänja i fråga om politiska flyktingar. Även utrikespolitiskt innebär den socialdemokratiska resolutionen att klara signaler hissats om ock ordalagen med hänsyn till omständigheterna äro försiktigt valda. Det är i den nya utrikesministerns person man har att vänta ställningstagandet till dagens världspolitiska händelser.

Då detta skrives har ingenting ännu avgjorts i regeringsfrågan. Fullt ense tyckes man vara om att utrikesminister Witting spelat ut sin roll. Även inrikesminister Horelli får säkert gå. Allmänt anses även, att statsminister Rangells ersättande med någon annan skulle göra god verkan utåt. Men svårigheten ligger i att finna efterträdaren. Tanner är för osmidig i den ekonomiska politiken och accepteras ej av agrarerna, och dessutom torde han anses alltför engagerad i den gamla regeringsriktningen. Förra statsminis-

tern Kivimäki har nämnts, speciellt för hans nordiska orientering, men han är för ögonblicket minister i Berlin, och hans upphöjelse kunde giva anledning till missförstånd. Som utrikesminister talas det om sändebudet vid Vatikanen Gripenberg eller folkförsörjningsministern Ramsay. Den förra var minister i London och anses anglosachsiskt betonad, är för resten gammal Uppsala-student; den senare vore svår att ersätta på sin nuvarande post. Som säkert anses att högermannen Linkomies, vilken icke tidigare ansetts intresserad av nordisk orientering, men som nyligen skrev en uppmärksammat artikel till förmån för en nordisk högskola, skall inträda i regeringen.

5.3. 1943.

Estland Mången gammal Estlandsvän frågar ofta: »Hur står det i bojar. till i Estland? Huru var den ryska ockupationen och huru är landets nuvarande läge?» Beträffande Estlands lidanden under ett års sovjetherravälde kan man hänvisa till de intryck och iakttagelser som lämnats av en svensk akademiker, Dorpatprofessorn Per Wieselgren, i hans 1942 utgivna bok »Från hammaren till hakkorset». Förf. stannade oförskräckt kvar under sovjetiseringen, trots att möjligheter funnos att rädda sig över till Sverige, och han upplevde även de blodiga striderna sommaren 1941 om Dorpat innan han ett halvår senare anträdde återfärden.

Förf. behandlar i sin utmärkta bok ytterst kortfattat ryssarnas besittningstagande av de upplåtta militära baserna i Estland. Han framhåller emellertid att inmarschen skedde utan störande intermezzon och att Estland fram till katastrofen i juni 1940 förededde bilden av ett land »i all högönskelig välmåga och med åtnjutande av relativt stor andlig frihet». Officiellt — och stundom även i enskilda kretsar — gladdes man sig åt att man valt en annan väg än Finland. Situationen påminde om det första tyska ockupationsåret i Danmark, vilket bl. a. inspirerade Fredrik Böök till dityramber över de korrekta tyska soldaterna och de härliga gräddbakelserna i Aarhus. Wieselgren befann sig i det lettiska Riga, då bolsjevikerna plötsligt kastade masken och vid midsommartiden 1940 verkställde Baltikums ockupation. Det fria Baltikums undergång skedde under former — tidigare utförligt skildrade i Svensk Tidskrift — som osökt erinra om den tyska revolvvertaktiken vid det stympade Tjeckoslovaekiens ockupation i mars 1939.

Uppenbart är att den ryska ockupationen icke kom alldeles oväntat för esterna. Vänskapspakten mellan det nazistiska Tyskland och det bolsjevikiska Ryssland i augusti 1939 varslade härom liksom även den senare tysk-baltiska utvandringen ur Estland och Lettland; egentligen var det blott i Litauen, som man vågade hysa några förhoppningar att undgå att komma under ryskt herravälde. Inom Estland funnos icke så få femte-kolonnare, förklarligt nog med hänsyn till grannskapet till Ryssland. Härtill kom att vissa delar av den relativt fåtaliga industriarbetarklassen hade kommunistiska sympatier, vilka otvivelaktigt befordrats av att den rådande Päts-regimen trots sin moderation dock främst företrätt agrara klassintressen.

Icke så få socialistiska koryféer av vår svenska »clarté-typ» voro genast villiga att hälsa sovjetsoldaterna som befriare ur ett borgerligt förtryck — helst sådana excentriska personer som den futuristiske skalden och läkaren Vares-Barbarus och folkbildningsprofeten Neeme Ruus. Dessa drömde trohjärtat om ett sovjetistiskt brödraskap av skilda nationaliteter. Men vid sidan av dessa fanatiker funnos även realister, som ansågo sig böra acceptera ett oundvikligt faktum: att Estland genom de politiska omstörtningarna i världen nu oeftergivligt var inbegripet i Rysslands maktrum. De ansågo det vara sin nationella plikt att medverka till att man trots ockupationen bevarade så mycket som möjligt av Estlands kulturella autonomi inom Sovjetunionen. Att bägge dessa riktningar blevo djupt desillusionerade framgår tydligt av Wieselgrens framställning.

»Baltikums sovjetisering är ett högintressant kapitel, eftersom systemet där för första gången praktiserades i europeisk miljö», säger Wieselgren med rätta! Byråkratismen firade oanade triumfer. För att få tillstånd att få resa till den estländska svenskbygden måste man skriftligen besvara 15 frågor i formulär och bifoga två intyg. Ett annat exempel: samtliga kommunalnämnder fingo i uppdrag att inlämna uppgifter om antalet hundar i kommunerna med angivande av födelseår, kön och ras. Efter införandet av de nya hyreslagarna organiserades en väldig stab av mätningmän och kontrollanter, som beräknade golvyternas storlek och de ytterst invecklade hyrestarifferna. Ehuru den ryska tendensen var att alla skulle ha det lika dåligt som de tidigare sämst ställda, blev emellertid resultatet av de nya taxorna att de högre löntagarna fingo sina hyror oproportionerligt billigt. »Det var snart tydligt», säger förf., »att det var på dessa samhällsgrupper och icke på proletariatet den nya regimen kunde lita bäst.» Officerare och »intelligenspersoner» bodde rymligare och billigare, men »kapitalister», till vilka även präster räknades, tvingades att bo trängre och dyrare. För en dubblett betalade förf. 46 rubel i månaden, medan en präst samtidigt avkrävdes 310 rubel för ett enkelrum av samma golvyta. Resultatet av »bostadsreformen» blev att en mängd våningar fingo delas upp på flera familjer, vilket skapade otrevnad och trångboddhet.

I kampen mot kapitalister och kulaker var man särskilt uppfinningsrik. De nationaliserade företagens forna ägare förpliktades att erlägga skatt för alla inkomster under år 1939 och 1940 års förra hälft. Deras skatter höjdes samtidigt med 100% om de hade mer än tre anställda, och deras barn fingo betala särskilt höga terminsavgifter vid läroverk, högskolor och universitet. De burgnare bönderna berövades en stor del av sin jord och man skapade en mängd nya småbruk på 12—15 hektar, som icke kunde föda sina brukare. Följden härav var att Estlands blomstrande boskapsskötsel blev ruinerad. Missnöjet bland allmogen stegrades av förordningar om obligatoriska leveranser till staten av lantbruksprodukter.

Införandet av rubelvalutan i november 1940 (1 rubel = 1,25 estkrona) medförde en accellererad ekonomisk omvälvning, som främst tog sig

uttryck i en oerhörd prishöjning. Nu fingo de estniska arbetarna på allvar erfarva vad levnadsstandarden i Sovjet innebar. Skodon ökade i pris från 20 kr. till 120 rubel, yllestrumpor från 2:50 kr. till 19 rubel. Smöret, som i oktober 1940 kostat 2:20 kr. per kg. betingade slutligen hösten 1941 ett åtta gånger så högt pris. Sovjet-Estlands lönenivå erbjuder åtskilliga överraskningar: till de lägst avlönade hörde järnvägskonduktörerna, som fingo nöja sig med 150 rubel i månaden. Däremot var man frikostigare mot skollärarna, vars löner i hög grad differentierades genom att hänsyn togs till längre eller kortare tjänstetid eller högre eller lägre utbildning: här varierade lönerna mellan 250 och 500 rubel per månad. Universitetsprofessorernas löner varierade mellan 800—1,500 rubel, varvid man fäste stort avseende vid om vederbörande förvärvat vetenskaplig doktorsgrad. Samtidigt var arbetarnas medellön omkr. 100 rubel per månad. En sådan lönedifferens hade aldrig förekommit i det störta kapitalistiska Estland. Finns det någon professor i Sverige, som har en tio gånger så hög lön som en järnvägskonduktör? Genom prisstegringen blev emellertid allt tal om »löneförbättringen» illusorisk: för en lön på 150 kr. under frihetstiden fick man lika mycket — eller litet — som för 900 rubel under sovjetregimen.

Sovjetregimen utlovade emellertid bättre löner åt »slagarbetare» (600—700 rubel) och var ingen anhängare av principen »lika lön för lika arbete». Som ett kuriosum kan anföras att alla »medborgare med ordnar eller bärare av revolutionens hedersvapen» befriades från den tyngande inkomstskatten, vilket även gällde krigsmaktens personal och polisen. Avundsvärda privilegier i jämförelse med förhållandena i plutokratiska stater!

Den 14 juni 1941 igångsatte ryssarna under hotet av den väntade tyska krigsförklaringen häktningar och massdeportationer av tusentals ester — framför allt ur intelligensens led — till Ryssland och Sibirien. Nu bröt en verklig skräcktid in över det olyckliga landet, som stegrades ju närmare de tyska trupperna nalkades dess gränser. Den 9 juli nedsköts i Dorpat 192 personer i en källare. Sedan låg det gamla universitetet under 16 dagar mitt i stridslinjen, men lyckligtvis undgingo nästan alla dess kulturinstitutioner förstörelse, trots att 4,500 hus i staden och dess omnejd brunno upp eller skadades.¹

Likheterna mellan kommunistiska och nazityska metoder vid förintandet av mindre nationers självständighet är slående. Den enda skillnaden består i att Sovjetryssland genom en rad bedrägliga parlamentsval hastigt genomdriver sina önskemål, medan Tyskland

¹ Det är betecknande att en blögd clartéistisk recensent i »Handelstidningen», Per Nyström, livligt opponerat sig mot Wieselgrens skildring av de bolsjevikiska blodsdåden. De passa förvisso illa in i hans ideologi, men kunna ej avfärdas som fantasiprodukter. De ohyggliga skildringarna av massavrättningar, som ingå i böckerna »Polens martyrium» och »Tjeckoslovakiens öde» (av E. V. Erdely) ha oss veterligen ej väckt några tvivelsmål hos Per Nyström. Man kan icke nog rekommendera honom att parallellt läsa Wieselgrens och Erdelys böcker.

mera successivt realiserar sina krav genom kontinuerliga beslag, förordningar och lagändringar. Samtidigt förhindrar G. P. U. och Gestapo med samma utomordentliga effektivitet att några oppositionella rörelser göra sig gällande. Det må emellertid vara en tankeställare för mången, att det diktatoriska ryska väldet i Estland har medfört att landets befolkning (1,125,000 inv.) genom avrättningar, deportationer och andra åtgärder reducerats med över 100,000 inv. Att en stor del av de olyckliga tillhöra landets intelligens ökar ytterligare förlusten. Av den forna armén befinna sig en del förband inne i Sovjetunionen, där de gå ovissa öden till mötes.

Wieselgrens intryck av det tyska militärbefälet och trupperna var i stort sett mycket ljust. De voro gemytliga och tillmötesgående, förvisso gladde det dem att komma till länder, där de hälsades icke som grymma erövrare utan som efterlängtade befriare. I Kaunas, Riga och Reval svajade då nationalflaggan vid sidan av hakkorsbaneret. Vid denna tidpunkt lämnade Wieselgren Estland och avslutar därmed sin framställning.

Hur är läget i Baltikum efter mer än ett års tysk ockupation? Det må vara onödigt att här referera vad ester, letter och litauer berättar om sina länders olycksöden — färgade som de äro av djupa och bittra besvikelser. Viktigare är det att inhämta åsikterna från de tyskar, som under Baltikums självständighetstid verkade där som tyskhetens sega försvarare. Flertalet av dem har visserligen evakuerats till erövrade polska områden (»Korridoren» och Posen), där de tilldelats beslagtagna polska egendomar, butiker, fabriker och bostäder, men sväva i ständig fara från förtryckta polacker för sina liv. Men det finns även sådana, som kanske till sin egen lycka undgått att kedjas fast vid den tyska expansionens »jaggernautvagn». Förvisso ha de icke varit några vindflöjlar i forna tider — de ha energiskt kämpat för de tyska minoriteternas rättigheter.

Liksom 1918 anse de sig återuppleva en tyskhetens tragedi i Baltikum. Hänsynslöst ha de underkuvade baltiska folkens utsträckta händer visats tillbaka. Utslagsgivande var att den litauiska nationalregering, som bildades vid krigsutbrottet midsommaren 1941, blev likviderad. Härmed skrinlades alla förhoppningar om en nationell framtid för Litauen, Lettland och Estland — det visade sig att tyskarna voro sämre psykologer än ryssarna, som dock till skenet hade skapat nationella bolsjevikregeringar. Under Albert Rosenbergs regi ordnades nu »Ostlands» civilförvaltning så, att nästan inga av de tyskar, som haft sin verksamhet inom vederbörande länder, fingo något som helst inflytande på deras administration. Inga ester fingo heller inneha några ledande platser; endast som underordnade medhjälpare blevo de använda i förvaltningen. Överallt markerades skillnaden mellan »herrefolket» och det lilla lydfolket: en tysk fick större matransoner och större löner än en est även om de skötte samma syssla. Fabriker, fastigheter och egendomar, som nationaliserats under den bolsjevikiska tiden, återgingo ej till sina forna ägare: dessa betraktades blott som deras tillfälliga förvaltare. Och ändock ha icke så få ester mer eller mindre frivilligt anmält sig

Dagens frågor

till vapentjänst hos »befriaren»: f. n. kämpa omkr. 12,000 ester på östfronten på tysk sida. Likväl ha tyskarnas behandling av esterna varit mycket hänsynsfullare än den av letter och litauer, vilket tillskrivs att den tyske guvernören Litzmann är mera human än sina kolleger i Riga och Kaunas.

Tydligt ännu hårdare än bolsjevikerna ha tyskarna utsugit Estland i materiellt avseende. Måhända kan skillnaden förklaras av att tyskarna som ockupanter befunnit sig i krig. Att de inmarscherande tyska trupperna snabbt försågo sig med rikliga lager av proviant och att hela tåg med »Liebesgaben» i form av smör, fläsk och kött sändes till hemortens civila anförvanter funno esterna icke så anmärkningsvärt — tyskarna hade ju befriat dem från Sovjet. Värre var den faktiska utplundringen, som sedan dess organiserats från tyska civilförvaltningens sida: den gäller icke bara livsmedel, utan även hemmens metallföremål och klädespersedlar. Härvidlag upptäckte man hastigt att den tyske kommissarien skötte sin syssla mycket effektivare än den ryske. Utmärkande för tyskarnas »nyordning» är att de taga allt som står att få, men giva intet i stället. Man bortför järnvägståg med spannmål, smör, kött och metallskrot, men samtidigt kan den estniske bonden icke uppdriva gödningsämnen, åkerbruksredskap, metallverktyg eller spik. Genom operationer med valutan ha tyskarnas företrädesställning än mer stärkts. Kläder och skodon förekomma endast på »svarta börsen» och betinga fantasipriser: ett par skor lära kosta lika mycket som en estnisk ämbetsmans lön under två månader!

Det sistnämnda exemplet är en tankeställare. De som besökte 1930-talets Sovjetunion förvånade sig säkerligen över de abnormt höga priser som ett par gummistövlar eller kängor betingade i de statsägda affärerna: även de kostade en eller två månadslöner. På detta sätt betalades de oerhörda rustningarna i Sovjet. Nu kämpar det nazistiska Tyskland en förtvivlad kamp för sin existens. De nya lydfolken veta relativt föga härom. De få endast höra glada segerrapporter och optimistiska uttalanden om »Neueuropa». För varje månad som går observera de emellertid att rekvisitioner bli allt hårdare och att de redan »förintade» bolsjevikarméerna alltjämt tillfogas väldiga förluster. Samtidigt utsätts de för en intensiv propaganda, som naivt framhåller det tyska herrefolkets rasliga och kulturella överlägsenhet.

Följderna av denna tyska politik bli minst sagt ödesdigra. Den estniska intelligensen, i den mån den överlevt de ryska deporteringarna, har gripits av en hopplös förtvivlan: den hade väntat sig en annan behandling av den finska systemnationens bundsförvanter. Vad hjälper alla tyska vördnadsbetygelser för den finska nationen, när de stambefryndade esterna betraktas som en lågvärdig ras. Det nationella universitetet hotas av avveckling till förmån för ett tyskt. Den fåtaliga borgarklassen finner att dess framtida ställning är föga bättre än i Sovjetryssland. En duglig fabriksägare kan ju också nu få plats som »expert» på en fabrik, en affärsman som »föreståndare» för en statsägd butik. Bönderna förvandlas till arrendatorer nu som

förut. Härvid är blott den skillnaden att de minsta jordbrukarna nu ha fått lämna ifrån sig de extra jordlotter, som de frikostigt erhöles efter den sovjetryska ockupationen. Samtidigt underkastas de allt strängare rekvisitioner. De estniska sjömän, som tagit hyra på tyska ångare, anvisas en särskild skans, som är skild från de tyska sjömännens. De erhålla mindre lön och sämre kost än den del av besättningen, som tillhör »herrefolkets» ras. Är det att förvåna sig över att mer än ett 100-tal estniska sjömän rymt över till Sverige och f. n. äro tacksamma att arbeta som timmerhuggare i de svenska skogarna. »Estland har», såsom en ledareskribent i Svenska Dagbladet med rätta uttryckt det, blivit »Finlands Norge.» Under de sista dagarna, sannolikt till följd av de militära motgångarna, synas tyskarna dock vilja börja återställa den privata äganderätten till jord, fabriker m. m.

Den hårda tyska ockupationen av Baltikum har medfört en oerhörd fara, som man nu klart måste se i ögonen. De estniska småbönderna och sjömännen kanske nu betrakta den sovjetryska regimen som en »lycklig tid» i jämförelse med den nuvarande? Bourgoisien — med undantag av de fågelfria och numera deporterade judarna — anse troligen att den nazistiska regimen är ett mindre ont än den bolsjevikiska, men överallt märka de de kämpande diktaturstaternas paralleller: Stalin—Hitler, Röda Armén—Wehrmacht, G. P. U.—S. S. eller Gestapo, Komintern—Antikomintern. Denna parallell är farlig.

Bokproduktionen under krisen. Det kan väl vara sant, folk läser vad det bjudes, men bestämmer i längden självt vad det vill läsa. Boken är därför som en mätare på ett folks allmänna kulturella och moraliska nivå. Om svenska folket följt recensenterna och reklamen under förra världskriget och strax därefter, hade det fortfarande hållit på med att läsa »De röda huvudena» och liknande böcker — i våra dagar skulle vi väl i stället nämna »Tänk, om jag gifter mig med prästen», fast dess succé uteslutande skapades av reklamen. Men är det så att folket i sin helhet har ett betydande om också icke allena avgörande inflytande på bokproduktionen, så kan man av dennas beskaffenhet draga slutsatser av helt annat intresse än de tillfälliga iakttagelser man brukar göra beträffande annan julhandel. I ett par hänseenden kan det inte vara någon tvekan om att bokproduktionen under krisen speglar det sätt, på vilket stora delar av vårt folk reagerat inför världshändelserna.

Man kan vid närmare eftertanke vänta, och det bekräftas också av erfarenheten, att under en kristid efterfrågan på böcker ökas. Den djupare orsaken kan vara av olika slag. För många representerar boken redan i normala tider en viktig del av deras förströelse; i kristider, då tillfällen till umgängesliv och andra förströelser inte stå till buds i samma utsträckning, blir boken för dem ett ännu oftare tillgripet medel till avspänning och underhållning, i all synnerhet som boken alltjämt — trots vårt lilla lands höga bokpriser — är ett relativt billigt njutningsmedel i obegränsad tillgång. Denna kategori

Dagens frågor

bokköpare torde i hög grad ha bidragit till bokproduktionens ökning. För dem åter, hos vilka förut fanns ett behov att med böckernas tillhjälp orientera sig i tillvaron, den förflutna och närvarande, hos dem kan man räkna med att detta behov snarare ökats än minskats, allteftersom tillvaron blivit mer invecklad och svårutredd. Att denna kategori inte är liten kan man märka på det stora antalet populärvetenskapliga, historiska, filosofiska, sociologiska och biologiska arbeten. Även en flyktig blick på de senaste årens bokproduktion ger vid handen, att dessa två gruppers naturliga sätt att reagera inför samtiden och bokens roll därvid återspeglas däri.

Under förra världskriget dominerade den förra gruppen bokköpare ganska påtagligt. Bokdiskarna översvämmades av böcker, som framför allt vädjade till läsarnas behov av avspänning och förströelse för stunden, som ett medel till verklighetsflykt skulle man nästan kunna säga. Släktets krigströtthet och kulturpessimism framkallade en våg av mestadels oäkta vildmarksromantik. Som bekant upplevde Jack Londons böcker en oerhörd efterfrågan, och den största dittills uppnådda succén i svensk bokhistoria blev Adolf Johanssons nämnda roman »De röda huvudena». Till samma verklighetsflykt vädjade också en stor del av äventyrsromanerna, oftast av engelskt eller amerikanskt ursprung, och inte heller några djupare andliga behov speglades i översättningarna av en del dekadanslitteratur, delvis med ganska pornografisk anstrykning, såsom Heinrich Manns romaner. Någon ansats till en stramare livsföring kunde man knappast utläsa ur majoriteten av förra världskrigets skönlitterära böcker.

Man kan inte heller med bästa vilja i världen påstå, att den gedignare litteraturen blev föremål för något större intresse vare sig av förläggarna eller allmänheten. Det torde bli svårt att uppvisa något större antal böcker från åren 1915—20, som betytt något vare sig nationellt eller litterärt. De första krigsåren var efterfrågan på och intresset för religiös litteratur större än tidigare, men detta ebade snart ut. Däremot skapade den ökade penningtillgången och knappheten på andra varor fram ett behov av böcker för att ge kulturell förgyllning åt andligen ofta torftig nyrikiedom. Detta behov tillfredsställde förlagen genom att utge samlade upplagor, ofta i praktband, i en del fall av erkänt goda klassiska författare, i andra av rena obetydligheter. Många gånger rörde det sig inte om nya upplagor utan om gamla tryck, som släpptes ut med nya omslag och band. Det goda hade väl detta med sig att böcker spredos längre ut i periferien än tidigare — och att förläggarnas lager fingo en välbehövlig avlastning. Detta behov av böcker som av vilken annan vara som helst tillmötesgingo förlagen också genom att utge dyrbara plansch-, konst- och kulturhistoriska böcker; också i detta fall kunde man konstatera en viss benägenhet att tillmötesgå en ganska primitiv smak för det pikanta och rafflande, för att inte säga någonting ännu värre. Det är väl en litteraturart, som ännu i förgrovd form frodas som undervegetation till följd av ett eller annat mera obskyrt förlags ogenerade spekulation i dålig smak.

I jämförelse härmed torde man på det stora hela kunna påstå, att

Services, Report by Sir William Beveridge) nu blivit tillgängligt, kan det vara intressant att något närmare granska vissa avsnitt, som knappast visa god överensstämmelse med förhandsreferaten (varav det bästa återfinnes i The Economist's nummer den 5 dec. 1942). Propagandan omkring planen har onekligen varit skicklig på samma gång som den givit socialpolitiskt erfarna svenskar en felaktig och kanske också mindre fördelaktig uppfattning om planens kvalitet. Vid en genomläsning visar det sig emellertid, att skotsk skepticism förenad med ett långt livs erfarenhet av arbetslöshetspolitik och socialförsäkring satt sin oförtydbara prägel på Sir Williams verk.

Om planen bör kanske först erinras att den föreslår införandet av en statlig socialförsäkring med enhetliga avgifter och bidrag, under vilken alla personer och så gott som alla risker skola falla. Giftermål och barnsörd, arbetslöshet och olycksfall i arbete, skilsmässa och dödsfall och även många andra inkomstminskande eller utgiftsskapande händelser i det mänskliga livet skola bli försäkringsobjekt, så att idealet, *Freedom from want*, skall förverkligas. Särskilda barnbidrag skola utom försäkringens ram meddelas på statens bekostnad. Inkomsterna skola hämtas — under år 1945 — med 28 % från de försäkrade, 22 % från arbetsgivarna och 50 % från statskassan. Den s. k. säkerhetsbudgetens totala inkomster skulle då bli 697 milj. pund. Efter tjugu år beräknas statens andel ha stigit till 61 %, medan de försäkrades sjunkit till 22 % och arbetsgivarnas till 17 %, samtidigt som de totala inkomsterna stigit till 858 milj. pund.

Det är tydligen icke meningen, att försäkringsformen skall medföra en fondering, utan säkerhetsbudgetens inkomster och utgifter skola under normala förhållanden årligen balanseras. En fondbildning skulle säkerligen — som vi erfarit här i landet — skapa stora tekniska svårigheter, då den skulle behöva uppgå till nästan astronomiska belopp. Å andra sidan diskuteras en flerårsbalansering av säkerhetsbudgeten, så att man skulle inordna avgifts- och bidragspolitiken i ett allmänt konjunkturpolitiskt program av den art som t. ex. arbetslöshetsutredningen föreslog för den svenska statsbudgeten. Under en lågkonjunktur skulle sänkta avgifter och större utbetalningar lätta de depressiva krafterna. Under högkonjunktur skulle en motsatt politik föras.

Det fundamentala för planen är att den bygger på försäkringsprincipen. Balanseringskravet medför dock en svårighet, vilken Sir William endast flyktigt diskuterat. Under år 1945 beräknas omkring en sjundedel av utgifterna åtgå till arbetslöshetsförsäkringsbidrag. Om den försäkringsmässiga grunden skall kunna bibehållas, förutsätter detta, att sysselsättningen inom konjunkturcykeln hålles vid den beräknade medelnivån. I planen förutsättes, att arbetslösheten, som före kriget var omkring 15 %, efter kriget skall vara omkring 10 % och man hoppas kunna nedbringa den till 8,5 %. Det har emellertid ej diskuterats, om denna högre sysselsättningsgrad skulle kunna orsakas av förbättrade konjunkturer, t. ex. efter en ökning av den internationella handeln, eller om statliga arbeten på den öppna marknaden skulle behövas. Det sistnämnda alternativet skyntar dock.

Liksom i varje socialförsäkring, som avser att garantera en minimistandard, komma säkerhetsplanens bidrag att bli otillräckliga under tider av sjunkande penningvärde. En försäkring av denna omfattning måste, icke minst av inrepolitiska skäl, hålla de försäkrades avgifter vid något så när konstant nivå, varvid det dock bör vara lättare att minska än att öka avgifterna. Om ej staten skall nödgas att träda till för att betala en dyrtidskompensation, måste man söka bevara penningvärdet oförändrat. En prissänkning skulle åstadkomma en alltför liten marginal mellan den fria marknadens löner och de efter ett lägre penningvärde fastställda försäkringsbidragen. En sänkning av penningvärdet åter skulle medföra krav på dyrtidskompensation. Penning- och valutapolitiken kommer att behöva kryssa mellan Schylla, representerad av ett alltför högt penningvärdes menliga inverkan på exporten och löne marknaden, och Charybdis, bestående av ett alltför lågt penningvärdes ruinerande verkningar för statskassan. Ett genomförande av planen kommer otvivelaktigt att medföra en ökad stelhet i den engelska samhällsekonomin och ett minskat utrymme för en smidig ekonomisk politik. Svårigheterna att under sådana förhållanden öka nationalinkomsten till behövlig höjd torde vara uppenbara.

Mången torde även ha ställt sig frågande inför möjligheterna att bibehålla arbetsviljan hos de försäkrade, när bidragen under arbetslöshet för man, hustru och ett barn komma att uppgå till 2 pund 8 shillings, ett belopp som närmar sig normallönen för en sysselsatt arbetare. Denna svårighet minskas ej genom att behovsprövning, under hänvisning till försäkringsformen, ej skall förekomma. De individualistiska engelsmännen ha alltid avskytt *The Means test* och detta har varit den kanske förnämsta anledningen till den långt genomförda försäkringsformen.

Sir William har sökt förebygga en mindre önskvärd utveckling på arbetsmarknaden genom en rad åtgärder, vilkas motsvarighet här i landet förmodligen skulle möta en allvarlig opposition från den svenska socialdemokratien.

Varje arbetslös skall för en tid av sex månader erhålla bidrag utan behovsprövning eller andra inskränkningar, såvida han ej är mycket ung, då den ovillkorliga bidragstiden kan förkortas. Efter sex månader skall meddelande av fortsatt bidrag bli beroende av om den försäkrade bevisar ett arbets- eller träningsläger för att hållas vid fysisk vigör respektive omskolas för ny verksamhet (§ 131). Försäkringstagare som vägrar att antaga lämpligt arbete diskvalificeras från vidare hjälp (§ 326), och Beveridge konstaterar att »faran med att giva understöd som äro såväl tillräckligt höga som utan tidsbegränning består däri, att människorna, vilka äro varelser som anpassa sig efter skiftande förhållanden, lätt kunna slå sig till ro». Han fortsätter ganska strävt: »Män och kvinnor som erhålla försäkringsbidrag på grund av arbetslöshet kunna icke tillåtas att i oändlighet vänta på sådant arbete som de vant sig vid eller som utföres i deras hemort, om det överhuvud finnes annat arbete, vilket de kunna utföra och som ger dem en för detta nya arbete vanlig marknadslön.»

Erfarenheterna från Englands och Skottlands »*Depressed Areas*», en ohyggligt förstörd motsvarighet till Alnön, Seskarö och Brastad, ha framtvingat en sådan inställning. Arbetslöshetsklubbarna i Wales' koldistrikt, Lancashire's fabriksområden och Nordenglands skeppsvarv brukade diskutera femårsplaner för sin verksamhet och där stagnerade allt till väldiga arbetslöshetsöar med snabbt sjunkande befolkningskvalitet. Kontroll över arbetskraftens rörlighet är ett oundgängligt villkor för en omfattande försäkringsplan. Man ämnar därför bevilja bidrag eller lån för att helt eller delvis bekosta flyttning eller tillfällig bostad för en person som får ny sysselsättning eller undergår träning utom hemorten (§ 329). Slutligen konstaterar Beveridge (§ 131: V), att de villkor som knutits till försäkringsbidragens utbetalande måste genomföras, om nödvändigt genom lämpliga straff (suitable penalties) samt tillägger något senare: »Som en sista utväg måste den man som ej rättar sig efter de villkor, vilka äro förknippade med bidragens utbetalning, utan lämnar sin familj utan medel för livsuppehållet, underkastas ett strafförfarande» (§ 373).

Beveridge föreslår även åtgärder, som ur befolknings- och arbetsmarknadspolitiska synpunkter äro synnerligen intressanta. Personer som uppnå pensionsåldern — 65 år för män och 60 för kvinnor — skola efter en övergångstid av tjugu år erhålla en fullständig allmän pensionsförsäkring (avgiftsförsäkring). Om vederbörande trots sin ålder kvarstannar i arbete, skall varje års ytterligare arbetsinsats förbättra hans pensionsförmåner med 2 shillings i veckan när han slutligen drar sig tillbaka. Intill dess han lämnar förvärsarbetet skall han erlägga de vanliga veckoavgifterna till försäkringen. Befolkningsutvecklingen har framkallat detta förslag.

Åldringarna äro nämligen ett mycket stort problem i efterkrigstidens England (§ 234). I början av detta århundrade var antalet personer i pensionsåldern 6 % av hela befolkningen, år 1931 10 % och år 1961 kommer det att bliva över 16 %. Omedelbart före krigsutbrottet fanns det dubbelt så många personer i pensionsåldern som det fanns arbetsföra, vilka på grund av arbetslöshet eller andra orsaker voro i behov av hjälp. Beveridge konstaterar därför, att man måste giva de gamla tillfredsställande hjälp men akta sig för, att göra denna för stor. När antalet personer i pensionsåldern år 1961 uppgår till 8 miljoner, medför en höjning av pensionen med en shilling i veckan, att de totala pensionskostnaderna stiga med 20 milj. pund per år. »Det är farligt», fortsätter Beveridge (§ 236), »att på något sätt vara slösaktig mot ålderdomen intill dess alla andra vitala behov, såsom förebyggande av sjukdom eller tillräcklig kost för barnen, betryggande tillgodosetts».

Beveridge har ägnat stort intresse åt de gifta kvinnornas ställning i socialförsäkringen och deras ekonomiska villkor under äktenskapet. Det är möjligt, att hans inställning delvis förklaras av, att han gifte sig, så snart han hade avlämnat det här behandlade betänkandet. Under alla förhållanden äro hans deklARATIONER på denna punkt märkliga och värda stor uppmärksamhet.

Beveridge konstaterar sålunda, att kvinnorna på grund av sitt

giftermål åta sig att utföra ett för samhället outhärligt men obetalt arbete och att de därigenom utsätta sig för skilda risker, inräknat den att mista sitt uppehälle genom mannens död. För att täcka alla den gifta hemarbetandes kvinnans utgiftsrisker föreslås införande av giftermåls- och moderskapsbidrag samt änkepension och understöd efter skilsmässa — det sistnämnda i förening med viss träningskyldighet om hon är barnlös — samt viss rätt till bidrag från arbetslöshetsförsäkringen, då mannen saknar inkomster. Hon skall automatiskt erhålla rätt till dessa förmåner i och med giftermålet och på grund av de skyldigheter hon därmed påtager sig. Hennes tidigare försäkringsbrev och därmed förknippade förmåner förfalla och hon erhåller ett »hustruförsäkringsbrev», vilket ej medför skyldighet att betala avgifter. Man och hustru betraktas som »ett lag» (*team*) och mannens avgifter tillförsäkra hustrun dessa förmåner utan vidare åtgärder. Häri kan man sannolikt söka förklaringen till att mannens skyldighet att arbeta framhålles med sådan skärpa. För att markera den förändring som äktenskapets ingående medför erhåller hon vid detta tillfälle ett äktenskapsbidrag. Detta syftar även till att uppmuntra till omedelbar anmälan om förändringen i civilstånd, vilket för den förvärvsarbetande kvinnan medför en mindre försämring av bidragen.

Beveridge kommer härigenom in på ett problem som är ett av arbetslöshetsförsäkringens tekniskt mest svårlösta och psykologiskt mest irriterande. I England tvingades man nämligen år 1931 att antaga »*The Anomalies Act*», vilken skulle beröva gifta kvinnor möjligheten att erhålla bidrag från arbetslöshetsförsäkringen trots att de ej på något sätt sökte arbete. Under första tiden av sitt äktenskap erhöles de försäkringsbidrag på grund av avgifter som inbetalats under deras tidigare liv som förvärvsarbetare. Massarbetslösheten gjorde hänvisningsförfarandet såsom prov på arbetsvilligheten fullkomligt illusoriskt. Det kunde dessutom inträffa, att de genom flyttning till annan ort där kunde söka anställning i sitt gamla specialarbete, vilket ej var representerat i den nya hemortens näringsliv. Detta medförde, att de utan risk kunde anmäla sig som arbetssökande i arbetsförmedlingen, »stämpla», och därmed kvalificera sig för försäkringsbidrag. När massarbetslösheten fortfor och klientelet blev utförsäkrat genomfördes de s. k. *Transitional benefits*, vilka i praktiken meddelades utan behovsprövning med rent oeffterrättliga förhållanden som konsekvens. Försäkringsfondens underskott ökade med en milj. pund i veckan.

The Anomalies Act gjorde i försäkringshänseende den gifta kvinnans ställning sämre än den ogiftas. Beveridge söker nu att motverka de socialpolitiska incitamenten till den företeelse, som här kallats »stockholmsäktenskap», d. v. s. att man och kvinna sammanleva utom äktenskapet på grund av att bidragen äro förmånligare för ensamstående.

Enligt Beveridgeplanen komma visserligen gifta förvärvsarbetande kvinnor att erhålla ett mindre omfattande försäkringsskydd än ogifta, men detta beror därpå, att hustrurna ha den gemensamma bostaden

att falla tillbaka på. Men endast den gifta kvinnan erhåller äktenskaps- och barnbidrag samt änkepension. På grund av mannens avgifter — vilka ej höjas vid giftermålet — skall hon därjämte erhålla fri sjukvård, allmän folkpension och begravningsbidrag. Den kvinna som lever i »stockholmsäktenskap» erhåller däremot endast de förmåner som varje annan yrkesarbetande eller sysslolös kvinna erhåller och, om hon behåller sitt förvärvsarbete, måste hon därjämte betala avgifterna för att erhålla dessa förmåner.

En socialförsäkring som är så utomordentligt omfattande är givetvis ej billig. För en förvärvsarbetande man över 21 år komma de egna avgifterna att bli 4 shillings 3 pence samt arbetsgivarens 3 shillings 3 pence. Man ställer sig helt naturligt tvekan inför, om en arbetare verkligen skall ha råd att betala en avgift av denna storlek. Beveridge pekar emellertid på det förhållandet (§ 286), att den engelske arbetaren — enligt undersökningar av hushållsbudgeter — under åren 1937—38 för hela hushållets räkning betalade omkring 6 shillings i veckan för risker, vilka helt eller delvis skulle täckas av den föreslagna planen. Hans hushållsbudget borde alltså ha utrymme för motsvarande eller mindre utgift i avgifter. Orsaken till detta onekligen överraskande förhållande är bl. a. att söka däri, att den frivilliga försäkringen i de företag, som huvudsakligen arbeta bland de mindre bemedlade (*Industrial Assurance Companies*) ställer sig orimligt dyr genom att omkring 40 % av premierna åtgå till administrationskostnader.

Arbetsgivarnas kostnader för socialförsäkringsavgifter komma att höjas på grund av planen. *The Economist* har framfört att detta knappast är önskvärt under efterkrigstiden, då industriens konkurrensförmåga gentemot utlandet blir av utslagsgivande betydelse för den engelska samhällsekonomiens utveckling. Å andra sidan kan ett dylikt omfattande försäkringsskydd för de anställda medföra, att arbetsgivaren utan större sociala betänkligheter inskränker arbetsstyrkan under kriser eller tider av tillfällig ordernedgång. Han kan även göra detta utan att frukta höjda kommunalskatter, eftersom arbetslöshetsbidragen komma från en gemensam fond, till vilken inga kommunala bidrag inflyta. Om detta kommer att medföra socialt lyckliga konsekvenser måste betvivlas. Arbetsgivarens tidigare intresse av att under alla förhållanden behålla sitt folk i arbete så länge som möjligt kan nu, på grund av en enkel kalkyl och utan fara för social stigmatisering, ersättas av statens intresse att genom offentliga arbeten hålla sysselsättningen uppe och försäkringens utgifter nere. Frågan om tvångsföreläggande för industrien att hålla sysselsättningen uppe har ej diskuterats i planen.

Sir William ger sig motvilligt och utan att komma fram till några slutgiltiga förslag i kast med variationerna i de lokala levnadskostnaderna, vilka i England synas bero utslutande på de olika hyresavgifterna. Om försäkringen bygger på den principen, att alla försäkrade skola erhålla lika stora bidrag, oberoende av var de leva och hur de bo, kan detta medföra en premiering av de billigare orternas invånare och de små familjernas standard. I London var vecko-

hyran i arbetarhushållen omkring 15 shillings, i Wales 9 shillings och på landsbygden ej fullt 5 shillings. I betänkandet påpekas, att bidrag som varierades efter de faktiska hyreskostnaderna, delvis skulle lösa svårigheten med barnbidragen (8 shillings i veckan för varje barn efter det första, om föräldrarna ha sysselsättning, annars för alla), vilka bl. a. skola komplettera den stora familjens hyresutgifter. Det skulle ej heller vara riktigt, enligt Beveridges åsikt, att två arbetslösa familjer, av vilka den ena levde i ett privat hyreshus och den andra i ett subsidierat hus med avsevärt billigare hyror, skulle erhålla lika stora bidrag. Många ytterligare svårigheter diskuteras i samband härmed och dessa orsakas ej minst av att Beveridge med en till envishet gränsande konsekvens fasthåller vid de enhetliga försäkringsbidragen. Hans slutsats blir emellertid, att dyrortsgraderingen bör ytterligare utredas — och den svenska erfarenheten ger honom nog rätt i, att detta är den tryggaste vägen ur svårigheterna.

Beveridgeplanen innehåller ett utomordentligt rikt material för diskussion såväl på grund av sin revolutionerande uppläggning av problemet som med hänsyn till betänkandets rikedom på detaljer och träffande analyser av allmängiltiga sociala förhållanden. För vår del kan det vara av särskilt intresse att se, hur han centraliserar all förvaltning av socialhjälp — med vissa obetydliga undantag — till det statliga huvudorganet, vilket sedan tillsätter och avlönar sina tjänstemän i den lokala administrationen. Även principen att alla de, som överhuvud ha ett arbete, skola bidra till kostnaderna för socialvården genom avgifter i stället för genom skatter, har sitt stora intresse. Beveridge säger, att de försäkrade skola känna, »att inkomster under sysslolöshet, hur denna än orsakats, ej komma från en bottenlös börs» (§ 22).

Den gamla lärdomen från Englands stora kris inom socialförsäkring år 1931, nämligen att de försäkrade småningom göra anspråk på bidrag utan tidsbegränsning, när arbetslösheten sätter in, och att en sådan obegränsad bidragsbetalning nästan kräves såsom en rätt, synes ha fallit Sir William ur minnet. Detta är väl dock till sist den största faran med all socialförsäkring. Under kriser eller tider av penningvärdesförsämring uttunnas försäkringsprincipen långsamt och brytes småningom ned under det förenade trycket av politiskt organiserade krav och den sociala nödvändigheten att giva de sämst ställda drägliga förhållanden. Å andra sidan innesluter försäkringsformen — särskilt i samband med viss begränsad fondering — den statsfinansiella fördelen, att extraordinära utgifter ej behöva försvåra den allmänna budgetbalanseringen åtminstone under någon tid. Men fortsätta svårigheterna måste en konstant underbalansering av socialförsäkringens budget framkalla åtgärder, vilka under kriser måste ställa sina krav på statskassan för utgifter till offentliga arbeten eller, under prisstegring, för dyrtidskompensation, såvida man ej vill försöka sig på den politiska och ekonomiska omöjligheten att höja avgifterna. Erfarenheterna inom det svenska samhället under år 1932 och 1942 peka onekligen på problem, som varje rationell plan för social säkerhet måste kunna lösa.

Dagens frågor

P. S.

Sedan ovanstående skrivits har regeringen efter intensiva påtryckningar tagit ställning. Först och främst har man godtagit det allt underliggande kravet på att »full sysselsättning» skall upprätthållas. Vidare har man prutat på barnbidragens kontantbelopp, delvis under hänvisning till att man redan nu genom skolfrukostar m. m. underlättar barnfamiljernas försörjningsbörda. Ytterligare ha förslagen om en allmän, obligatorisk sjuk- och arbetslöshetsförsäkring med bidrag i huvudsaklig överensstämmelse med sir William's förslag godtagits. Det gradvisa införandet av en pensionsförsäkring byggd på avgifter synes däremot ej ha antagits, ej heller förslaget att förstatliga de s. k. Industrial Assurance Companies. Slutligen motsatte sig regeringen att ett departement för social säkerhet omedelbart skulle inrättas. Vid den votering som avslutade tredagarsdebatten hade sannolikt det konservativa partiet utsänt en »three-line-whip» till sina medlemmar. Voteringssiffrorna och efterföljande upplysningar antyda att disciplinen beträffande vissa yngre konservativa ej nådde längre än till voteringslobbyn. Arbetarpartiets ändringsförslag föll med ungefärligen reguljär minoritet.

Wilhelm Panes.

Finlands Det finska folkförsörjningsproblemet har alltefter som **Talkorörelse.** kriget dragit ut på tiden blivit mer och mer försvårat. Till följd av att krigsmakten så gott som totalt måste hållas på fältfot och på grund av det stora antalet stupade har folkförsörjningen undandragits mer än 50% av den normala manliga arbetskraften. För att kunna nödortfött hålla produktionen i gång ha myndigheterna måst i allt större omfattning vädja till den frivilliga insatsen. Att maningen ingalunda förklingat ohörd, visar sig av det följande.

Under 1941 gjordes de första försöken att åstadkomma en fastare organisation av det frivilliga försörjningsarbetet, huvudsakligen genom finska vapenbrödraförbundets Ortsrepresentanter, vilka tagit initiativ till hjälp åt familjer, som på olika sätt blivit lidande genom kriget. En centralisering av organisationen visade sig emellertid snart nödvändig, och i februari 1942 upprättades i Helsingfors den s. k. Stortalkobyran, direkt lydande under ministeriet för kommunikationerna och de allmänna arbetena. Byrån, vars personal f. n. uppgår till c:a 20 personer, är uppdelad på en finsk och en svenskspråkig avdelning och står under inspektion av general Hanell.

Talkorörelsen är i främsta rummet avsedd för hjälp åt krigsänkornas, invalidernas och de obemedlade vapenbrödernas familjer, men även andra, som lida brist på arbetskraft, kunna erhålla hjälp efter hänvändelse till talkorörelsens representanter. Den bemedlade hjälptagaren betalar ersättning för det fullgjorda arbetet, vilken dock tillfaller organisationen. I allmänhet hålles också, såvitt möjligt, talkoarbetarna med kost och logi genom hjälptagarens försorg.

Ordet talko anses vara lånat från litaukan och är svåröversätt-

ligt. Den närmaste betydelsen skulle vara skördegille efter gemensamt arbete, sådant det beskrives i Strindbergs Hemsöborna.

Från centralbyrån upprättades förbindelse med varje kommun, vilken representerades genom en talkochef. För varje särskilt arbete inom kommunen utsågs en talkoäldste, vilken hade att handla i samråd med kommunens talkochef. En intensiv propaganda för talkoarbete påbörjades från Centralbyrån genom upprop i radio, i dagspressen, genom spridande av cirkulär samt främst genom ett speciellt informationsorgan, »Talkoväktaren», vilket utkommer i slutet av varje månad i Helsingfors. Det har visat sig, att denna synnerligen omfattande propaganda i hög grad lönar sig, då enligt uppgift vid årsskiftet kostnaderna för densamma uppgått till 1 à 2% av det värde, som presterats genom talkoarbetet. En var, som ämnar delta i talkoarbete, underskriver en förbindelse att under året prestera minst 50 arbetstimmar. Sedan undertecknandet skett, erhålles ett kort, varpå talkoäldsten antecknar antalet fullgjorda timmar. Ett deltagarmärke i form av en stjärna överlämnas även. Genom förbindelsen erhåller också talkoarbetaren full olycksfallsförsäkring.

Talkoverksamheten förekommer i många olika former. Den normala insatsen är givetvis den direkta prestationen, men s. k. måndagstalko förekommer även ganska allmänt. Denna består i att den, som icke har möjlighet att delta i de egentliga arbetstalkorna, skänker inkomsterna av 1 timmes arbete varje måndag till vapenbrödraförbundets understödskassa. Den, som deltagit i måndagstalkon under ett år, har sålunda offrat inkomsterna av 50 arbetstimmar, vilket jämställles med lika många timmars medverkan i arbetstalko.

Centralbyrån lade från början stor vikt vid att talkofolket erhöll informationer om vad som närmast borde göras, och varje nummer av Talkoväktaren innehåller artiklar angående de lämpligaste arbetsfälten och hur arbetet bäst bör ordnas. Speciellt yrkade man på att kvinnorna skulle inordnas i talkoverksamheten, med för dem lämpliga arbetsuppgifter, och samma sak gällde skolungdomen. Talkoarbetena fördela sig givetvis efter vad som är lämpligt för årstiden. Under vårvintern stod skogsavverkningen i förgrunden, men även gödselutkörning anordnades i stor utsträckning. Under våren och sommaren kom huvudvikten att förläggas på vårsådden och höbärgningen. Härunder deltog även ett stort antal medlemmar av stadsbefolkningen. För att underlätta dess möjlighet till talkoarbete anordnades talkofärder till närbelägna landsbygder.

Under de första höstmånaderna inriktades talkoverksamheten framför allt på brödsädesskörden, vilken trots alla ansträngningar dock icke kunde bärgas i sin helhet, samt vidare på tröskningen, höstsådden och upptagning av potatis och rotfrukter. På grund av brist på hästar tjänstgjorde under höstplöjningen ett stort antal deltagare som dragare framför plogen.

Bränslesituationen var emellertid fortfarande kritisk med tanke på den förestående vintern. Den ordinarie arbetskraften hade icke möjlighet att hugga mer än knappt hälften av den normala förbruk-

Dagens frågor

ningen, och för att stimulera intresset för vedavverkningen beslöt folkförsörjningsministeriet tillsammans med Stortalkoföreningen att under oktober—december anordna en hela landet omfattande vedtälko med mottot »Ett mått pr man». Totalmålet fastställdes till 1,000,000 kbm. Som speciellt utmärkelsetecken för fullgjorda prestationer inrättades ett mått-märke, vilket innebär, att varje person, som avverkar 1 kbm ved, har rätt att inköpa en nål med en miniatyryxa av järn. Den, som avverkat 4 kbm, kan inlösa en av silver, och den, som avverkat 16 kbm, kan pryda rockuppslaget med en yxa av guld. Enligt rapporterna vid årsskiftet hade det föresatta målet 1,000,000 kbm ved uppnåtts och guldmärket erövrats av 2,130 personer.

En enastående talkoinsats hade under året gjorts av soldaterna vid fronten i och med byggandet av ett flertal s. k. vapenbrödrarhus. På våren stod det klart, att bostadsfrågan för de till Karelen återvändande 200,000 personerna skulle bereda stora svårigheter, då ju alla, som under den varmare årstiden bott i tält, pappbaracker, korsur och jordhålor, till vintern måste få någorlunda ordentliga bostäder. Då från hemmafronten icke kunde erhållas någon arbetskraft, vädjade stortalkoföreningen och vapenbrödrarförbundet till frontsoldaterna, vilka allteftersom tillfälle gavs villigt ställde sig till förfogande. Enligt uppgift ha över 1,000 stommar till flyttbara hus förfärdigats av soldaterna och transporterats till de ödelagda bygderna. Byggnadsarbetet har ofta skett omedelbart bakom eldlinjen, ibland mindre än 300 meter från denna.

Talkoarbetet har varit och är utan tvivel av en utomordentlig betydelse för Finland. Så är fallet icke blott genom att värdefull arbetskraft tillförs folkförsörjningen — närmare 30,000,000 arbetstimmar ha under året presterats — utan verksamheten har även säkerligen haft en utomordentlig psykologisk betydelse genom att alla samhällsklasser genom arbetet kommit i kontakt med varandra och, som det sagts, »en bro slagits mellan eldlinjen och hemmafronten». Och för frontsoldaterna, vilka under senaste året ofta icke haft full sysselsättning, har det varit till glädje att kunna göra en produktiv insats och samtidigt hjälpa vapenbrödernas familjer.

Wilhelm Odelberg.